

ZACHAR VIKTOR

A szövegátalakítás megoldási típus a sajtófordításban

Text tailoring in journalistic translation

The current study presents Pym's text tailoring in journalistic translation, based on a brief case study. First, a summary description of the eight solution types is provided, with special emphasis on text tailoring, which in Pym's view is the most complex type. The second part of the paper provides an overview of the literature on the most important translation operations in journalistic translation. In the final part, a case study is presented, demonstrating the text tailoring solution. Analysing the translation of a recent German article from daily newspaper Die Welt into Hungarian, the author highlights the most important translation operations employed by the journalist-translator of the Hungarian weekly HVG: addition and omission of content, rearrangement, summarizing of information and adapting content to the local audience. These operations demonstrate text tailoring in the field of journalistic translation.

Keywords: journalistic translation, news translation, translation operations, solution types, text tailoring

Pym megoldási típusai

Pym 2017-es cikkében (2017a) ismerteti saját, átdolgozott javaslatát az átváltási műveletek rendszerére, amelyeket megoldási típusoknak (*solution types*) nevez. Összesen nyolc típust különböztet meg, amelyek véleménye szerint a tudatos problémamegoldás eszközei lehetnek. Ennek során Vinay és Darbelnet hagyományait követi, és az egyszerűtől a komplexig, a kis erőfeszítést igénylőtől a nagy erőfeszítést igénylőig, a szöveghez szorosan kapcsolódótól a nagyobb fordítói beavatkozást mutató típusig halad.

Az első típus, a szavak másolása (*copying words*) esetében széles értelemben vett transzkripció történik, amikor a nyelvi közvetítő egyes elemeket ültet át az egyik nyelvből a másikba. Ez Pym szerint három szinten valósulhat meg: fonetikai (pl. a spanyol *fútbol* szó), morfológiai (pl. a spanyol *balompiè* szó, amely szó szerint „labda-láb”-at jelent) vagy transzkripció szinten (pl. a *McDonald's* írásmódja minden nyelven). A második típus, a szerkezetek másolása (*copying structure*) szintaktai struktúrák vagy egyes szóösszetételek átvételét jelenti egyik nyelvből a másikba. A harmadik, a perspektívaváltás (*perspective change*) arra vonatkozik Pym szerint, hogy a fordító más szemszögből tekint egy bizonyos objektumra egyik vagy másik nyelven. Ide sorolhatók szerinte a szenvedő és cselekvő szerkezetek közötti váltások is. A negyedik megoldási típus, a sűrűség megváltoztatása (*density change*) esetében a fordító az explicitációt, az általánosítást és a többszörös fordítást (*multiple translation*) műveletével csökkenti a szövegsűrűséget, nagyobb szövegrészre elosztva az információmeny-

nyiséget. Ha pedig a megoldási típuson belül az ellentétes műveleteket alkalmazza, akkor növelni tudja a sűrűséget. Az ötödik, az újrászegmentálás (*resegmentation*) megvalósulhat mondat- vagy ennél magasabb szinten, és a szövegrészek sorrendjének megváltoztatását jelenti például mondatok felbontása vagy összevonása, bekezdések felcserélése révén. A hatodik típus, a kompenzáció (*compensation*) esetében a fordító a célnyelvi szövegben eltérő eszközökkel és eltérő szövegpozícióban vagy más nyelvi szinten ültet át valamit a forrásnyelvről. Az utolsóelőtti megoldási típus, a kulturális megfeleltetés (*cultural correspondence*) Pym szerint arra vonatkozik, hogy a különböző kultúrákban meglévő eltérő elemeket hasonló funkcióval adja vissza a nyelvi közvetítő a célnyelven. Ez vonatkozhat idiómákra, de kultúra-specifikus elemekre (pl. pénznemek, mértékegységek) is. Az utolsó, nyolcadik típus, a szövegátalakítás (*text tailoring*) esetében pedig – Pym megállapítása szerint – a fordító formai és tartalmi szinten, a célnyelvi szöveg vonatkozásában egyaránt töröl, aktualizál vagy hozzáad például szemantikai alkotórészeket a forrásnyelvi szöveghez képest.

Szövegátalakítás

Jelen dolgozat az utolsó Pym-féle megoldási stratégiával, a szövegátalakítással foglalkozik részletesebben. Megállapításai alapján ez a legkomplexebb, a legnagyobb erőfeszítést igénylő és a legkiterjedtebb fordítói beavatkozást mutató típus. Ebben és egy további tanulmányában (2017b) Pym rámutat arra, hogy a szövegátalakítás típusa – a szöveg bizonyos elemeinek törlése, új elemek hozzáadása – jellemzően együtt jár például a szöveg sűrűségének megváltoztatásával is. A tartalom törlésének – ahogyan megállapítja – a perspektívaváltás is lehet az oka.

A szövegátalakítás megoldási típust a korábban született és máig használatos taxonómiák nem tartalmazzák explicit módon. Vinay és Darbelnet (1995) hét fordítási eljárást különböztet meg, amelyek szintén növekvő komplexitást mutatnak. Ezek közül egy sem feleltethető meg a szövegátalakításnak; a legbonyolultabb eljárás véleményük szerint az adaptáció. Klaudy (1994) a jól ismert rendszerében lexikai és grammatikai műveleteket különböztet meg. Ezek áttekintése alapján azonban megállapítható, hogy ő sem ír le olyan műveletet, amely megfelelné a szövegátalakítás megoldási típusnak. Sőt Klaudy taxonómiájában valójában több olyan művelet is van, amely a Pym-féle szövegátalakítást eredményezi, amennyiben elszakadunk a szó- és mondat szinttől: ilyen a lexikai műveletek közül a generalizálás és a teljes átalakítás, a grammatikai műveletek közül pedig az áthelyezés, a betoldás, a kihagyás és a tartalmi változtatás. Csakhogy Klaudy ezeket jellemzően szó- és mondat szinten értelmezi, például a teljes átalakítást a forrásnyelvi szó más jelentésű célnyelvi szóval történő felcseréléseként, a kihagyást pedig jellemzően szavak, szószintű elemek kihagyásaként. Így ebből a taxonómiából mégiscsak hiányzik a szöveg egészét érintő átalakítás művelete. Még akkor is hiányérzetünk támad ezzel kapcsolatban, ha a szöveg egészével kapcsolatos megoldásokat bizonyos lexikai és grammatikai műveletek sorozatának értelmezzük, ahogyan Klaudy is teszi, amikor megállapítja: „mivel a fordító fejében mindig ott van az egész szöveg, nehezen dönthető el, hogy egy látszólag egyszerű szószintű behelyettesítést valójában milyen szinten végzett el” (Klaudy 1994: 100).

Pym új rendszere éppen ezért kiemelkedően fontos, különösen egy viszonylag új fordítástudományi kutatási terület, a sajtófordítás szempontjából, hiszen a szöveg egé-

szét érintő átalakítás műveleteket hangsúlyozza. Az ezen a téren alkalmazott stratégiák ugyanis kiválóan leírhatók ezzel a megoldási típussal. Erre a korábbi rendszerek segítségével nem, illetve csak korlátozott módon volt lehetőség, ahogyan azt fent kifejtettem.

A sajtófordítás elméletének szövegátalakítási vonatkozásai

A szövegátalakítás konkrét, gyakorlati példán keresztül történő bemutatása előtt érdemes áttekinteni, mit írnak a sajtófordítással foglalkozó kutatók a fordítási (átváltási) műveletekről, stratégiákról. Általánosságban elmondható, hogy a fordítástudomány szempontjából a sajtófordításnál a nyelvi közvetítés speciális esetével van dolgunk. Az újságírói gyakorlat alapján – hosszú évtizedekre visszanyúlóan – a nyelvi közvetítést jellemzően nem professzionális nyelvi közvetítők végzik, illetve nem különböztetik meg azt a többi szerkesztőségi folyamattól, így például az önálló cikkírástól és a szerkesztéstől (Bielsa–Bassnett 2009: 57). Többek között ezzel magyarázható, hogy sem az újságírói, sem a fordítói szakma (beleértve a fordítástudományt is) sokáig – körülbelül a kétezres évek elejéig – nem érezte úgy, hogy vizsgálatra érdemes lenne ez a terület. Annak ellenére sem, hogy fordítástudományi szempontból teljesen legitimnek nevezhetjük, hogy a fordításra adaptációként és szelekciós folyamatként tekintünk (vö. pl. Hu 2003), ahogyan az a sajtóban végzett fordításra jellemző.

A fordítás tehát erőteljesen be van ágyazva a többi újságírói folyamatba, tevékenységbe. Ezt az a (szövegnyelvészeti) tény is erősíti, hogy a sok forrás miatt, amelyre egy-egy újságcikk épül, szinte lehetetlen feladat elemeire bontani egy hírt annak érdekében, hogy meghatározzuk, mely részei képezik szerkesztési, és melyek fordítási folyamatok eredményét (van Doorslaer 2010: 85), ahogyan azt majd a következő fejezetben a gyakorlatban is meg fogjuk látni. Ezt a megállapítást csak tetézi két további tény. Egyrészt az, hogy mindezen folyamatok ma már nem egyetlen megjelenési módhoz vagy eszközhöz (Gambier 2010: 237) vagy éppen időhöz és helyhez kötöttek: az újságírók eltérő megjelenési módokban (nyomtatott és elektronikus formátum), különböző eszközökön (asztali számítógép és laptop, táblagép, mobiltelefon) és gyakorlatilag bárhol, bármikor írhatnak és szerkeszthetnek. A másik pedig az, hogy még a nagy hírügynökségek által kibocsátott és terjesztett szövegekről sem állapítható meg minden esetben bizonyossággal, hogy azok mely nyelven születtek. Erre a problémára hívja fel a figyelmet Postolea: „a nemzetközi hírek színterének egyik sajátossága: lehetetlen megállapítani a forrásszövegekről, hogy azok ténylegesen angolul születtek-e, vagy sem. Eppen ellenkezőleg, van okunk azt hinni, hogy ezen tudósítások egy része (vagy azok töredékei) maguk is fordítások” (Postolea 2015: 59).

A fent említett munkájában van Doorslaer problematikusnak nevezi a hagyományos fordítási kontextusban szereplő forrásnyelvi szöveget (és ezzel összefüggésben a szerzői jogokat) is, hiszen a sajtófordítás esetében több szakaszban sok szövegből születhet a végén egyetlen célnyelvi változat. Mindez a kutatást is nagyban megnehezíti. Elmosódik a határ a forrás- és célnyelvi szöveg között, a hagyományos felosztás itt nem alkalmazható: egy forrásnyelvi szöveg célnyelvre történő lefordítása minden valószínűség szerint a legkevésbé elterjedt formája a sajtófordításnak (Bielsa–Bassnett 2009: 12).

Ezen a ponton érdemes megállni egy pillanatra. A fordításoktatás esetében ugyanis jellemzően éppen annak ellenkezője történik a sajtófordítás összefüggésében, mint amit a szerzőpáros a fentiek alapján ír: egy forrásnyelvi szöveg kerül átültetésre egy

az egyben egy másik nyelvre. Ezzel kapcsolatban megállapíthatjuk ugyanis, hogy a hagyományosnak nevezhető fordításpedagógiai célok – mivel mégiscsak fordítóképző intézményekről van szó – felülírják a sajtóban alkalmazott gyakorlatot, vagyis a szövegek átdolgozását, szerkesztését, több forrás bevonását, az önálló szövegalkotást stb. Persze nem mehetünk el azért szó nélkül amellett sem, hogy Bielsa és Bassnett a hírek fordításáról értekeznek a művében, vagyis az úgynevezett *hard news* elemekről: a kiemelten fontos, azonnali politikai, közéleti hírekről (Matsushita 2014: 84). A fordításpedagógia esetében viszont jellemzően teljes cikkek (vagy legalábbis összefüggő cikkrészletek) kerülnek átültetésre, ráadásul leginkább a *soft news* kategóriájához sorolható, elemző, háttérinformációkat nyújtó írások, így azt mindenképpen külön kell kezelnünk a sajtófordításon belül.

Egyébként a teljes újságcikkek egy az egyben történő átültetése is jelen van a fordítói piacon, rögtön két eltérő formában is, és ez még akkor is igaz, ha jóval kevesebb ilyen megbízás van, mint a *hard news* csoportjához sorolható sajtófordítási feladat. Az első ilyen előfordulási eset a ténylegesen a napi vagy heti sajtóban megjelenő újságcikkek átültetése. Ezeket azért fordítatják le a megbízók, mert valamilyen szempontból érdeklőket az adott cikk: például részletesen foglalkoznak benne a vállalatukkal, vagy legalábbis megemlíti azt, az aktuális politikai, gazdasági helyzetet elemzik, valamilyen, az iparágat érintő aktualitásról, szabályozásról írnak benne stb. A másik csoportba pedig a belső terjesztésű vagy vállalati lapokban megjelenő cikkek tartoznak. Ezek témájukat tekintve nem nagyon különböznek a fent említett első csoporthoz tartozó beszámolóktól. Szó esik még bennük általában a dolgozók munkakörülményeit, bérezését érintő kérdésekről, fejlesztésekről, aktuális rendezvényekről, pályázatokról, vagy éppen egy-egy dolgozó különleges hobbijáról, kimagasló eredményeiről (Zachar 2013). A globalizáció következtében erőteljesen jelen lévő multinacionális nagyvállalatok miatt szükségessé vált az ilyen vállalati lapok fordítása, adott esetben részben kiegészítve azt a célnyelven íródott, kifejezetten a helyi viszonyokat bemutató újságcikkekkel.

A fenti előzetes megjegyzések után a továbbiakban a szakirodalom alapján, időrendi sorrendben azt elemezzük, melyek a fontosabb fordítási (átváltási) műveletek, stratégiák a sajtófordítással összefüggésben. Elsőként idézzük Hurst (2001), aki összesen négy fontos nyelvi műveletről ír a tanulmányában. Az átrendezés során az újságíróknak értékelnie kell a forrásnyelvi szöveget, és el kell döntenie, hogyan rendezze újra. Ehhez például az alábbi kérdésekre kell választ találnia: „átültethető-e a forrásnyelvi szerkezet?”, „Váltsak-e nézőpontot a *lead*-ben [az újságcikk bevezető mondataiban] található információ kapcsán?”, „Lehetne-e bizonyos részleteket más helyen közreadni a szövegben?” A második művelet, a törlés esetében – amely a gyakorlatban többféle lehet, kezdve a meghatározott lexikai elemek kihagyásától a mondatokon keresztül egészen a teljes bekezdések törléséig – Hursti szerint a leggyakoribb kapuőri műveletről van szó. A kapuőri szerep (*gatekeeping*) kifejezést Manning White alkalmazta a sajtó világára (Bene 2013), hogy leírja vele a sajtóügynökségekre jellemző hírszelektációs folyamatot (Jenei 2001). A harmadik műveletre, a betoldásra Hursti szerint akkor kerül sor, amikor a forrásnyelvi szöveg bizonyos részleteket vagy háttérinformációkat természetesnek vesz, ezek azonban nem elvárhatók a célnyelvi olvasótól. Végül a behelyettesítést tárgyalja, amely szinte minden esetben más, fent említett kapuőri művelettel is együtt jár.

Bani (2006) szintén áttekintést nyújt a leggyakrabban alkalmazott fordítási stratégiákról, amelyek célja minden esetben a célnyelvi olvasó által tett erőfeszítés csökkentése. Ezek közé tartozik a (kulturális elemekre vonatkozó) kivágás, illetve összefoglalás (*cutting/summary*), a magyarázatok betoldása (*inclusion of explanations*), az általánosítás (*generalization*) és a behelyettesítés (*substitution*). Ezen szövegszintű stratégiák mellett a szerző megemlíti még néhány kevésbé fontos, szövegen kívüli eljárást, amelyeket azért használnak a fordítók, hogy megfelelő kontextusba helyezték a szöveget, illetve szövegrészt, és pontosítsák annak tartalmát: ilyen például az alcím, a kép, térkép, a kronológia, a szómagyarázatok, a továbbvezető irodalom, vagy éppen a szerzőről szóló információk.

A fenti stratégiák hasonló formában jelennek meg Gambier (2006) tanulmányában is. Elsőként a forrásnyelvi szöveg átrendezését (*re-organisation*) emeli ki, amely egy adott bekezdésben szereplő információ nézőpontjának megváltoztatását, bizonyos részletek áthelyezését vagy felcserélését jelenti az adott híren belül. Ez megvalósulhat egyes lexikai elemek, de gondolati egységek felcserélésével is. A törlés (*deletion*) stratégiája szintén terjedhet az egyes lexikai elemektől a mondatokon át teljes bekezdések kihagyásáig. Az arányt Gambier szerint a forrásnyelvi szövegben szereplő tények száma, a részletesség foka és az eredeti szöveg redundanciája határozza meg. Az információ hozzáadásával, explicitálásával (*addition*) kapcsolatban különösebb megállapítást nem tesz, a behelyettesítéssel (*substitution*) összefüggésben pedig azt írja, hogy ez a művelet jelenthet általánosítást, a nézőpont megváltoztatását, személytelenebb megfogalmazást vagy éppen összefoglalást is.

Bielsa (2007) megállapítja, hogy a forrásnyelvi szöveg gyakran módosításokon megy keresztül a fordítási folyamat során, és részletezi az ehhez kötődő műveleteket: a cím és a *lead* módosítását, a szükségtelen információ kihagyását, a fontos háttérinformáció betoldását, a bekezdések sorrendjének felcserélését, valamint az információ összefoglalását. E műveletekre elmondása alapján azért van szükség, hogy a lefordított változat jobban hasonlítson egy autentikus, új szövegre, amely megfelel az azt közlő médium követelményeinek és az olvasók elvárásainak. Ily módon a fordító újságíróból író, újraalkotó személy (*recreator*) válik, vagyis megváltozik a fordító hagyományos szerepe és viszonya a szerzőhöz és a forrásnyelvi szöveghez. A forrásnyelvi szöveg primátusa pedig elvész: nem szükséges megőrizni a tartalmát és formáját a célnyelvi szövegben. A forrásnyelvi hűség helyébe Bielsa szerint a tényekhez való hűség, vagyis az objektivitás követelménye lép.

Végezetül idézem Palmert (2009), aki arra hívja fel a figyelmet, hogy a sajtófordításnál a fordítási stratégiák esetében általában a következő eljárások keverednek: szelektálás (*selection*), összefoglalás (*summary*), kontextualizálás (*contextualizing*), kommentálás (*commentary*) és teljes fordítás (*in extenso translation*). Ezzel összefüggésben – egy konkrét példán keresztül – arra világít rá, hogy egy tényállás egyszerre akár több – sőt jelentősen különböző – változatban is rendelkezésre állhat, és hogy milyen ritkán kérdőjelezzük meg a médiában megszülető fordítási produktumokat.

A fenti rövid szakirodalmi áttekintésből jól látható, hogy az idézett szerzők mindegyike által megnevezett két – ámbár eltérő elnevezésekkel illetett – művelet a sajtófordítás kapcsán a betoldás (magyarázat betoldása, információk hozzáadása) és a törlés (szelektálás, kivágás, kihagyás). A következő fejezetben ismertetett rövid esettanulmány

azonban megmutatja – Pym megoldási típusát alapul véve, kiegészítve azt az előzőekben ismertetett műveletekkel –, hogy ezek is előfordulhatnak a sajtófordítás gyakorlatában.

Szövegátalakítás a sajtófordítási gyakorlatban

A sajtófordítás jellegzetességeit és a fent ismertetett megoldási típus, a szövegátalakítás gyakorlati alkalmazását a sajtófordításban egy esettanulmányon keresztül mutatom be a továbbiakban. Ehhez egy friss, aktuális és véletlenszerűen kiválasztott sajtószöveget vettem alapul német–magyar nyelvirányban. A forrásnyelvi (német) szöveg a *Die Welt* című országos német napilap internetes felületén, a gazdasági-pénzügyi rovatban jelent meg 2018. január 31-én, és 5 294 leütés terjedelmű (Die Welt 2018; 1. sz. függelék). A célnyelvi (magyar) szöveg a HVG országos magyar hetilap internetes felületén, szintén a gazdasági rovatban jelent meg néhány nappal később, 2018. február 3-án, és 1 919 leütés terjedelmű (HVG 2018; 2. sz. függelék). Már ezekből az adatokból is jól látszik, hogy a célnyelvi szöveg jóval rövidebb – kevesebb, mint a forrásnyelvi szöveg felét teszi ki.

A cím mindkét esetben megjelöli a cikk témáját, és tartalmazza a szerző(k) által legfontosabbnak ítélt információkat. Ezen belül mindkét címben szerepel a cég neve (Aldi). A német címhez képest („Jetzt kommt die Billig-Wohnung von Aldi” [Jön az Aldi olcsó lakása]) a magyar cím („Az Aldi új projektje: 65 ezer forintért nyújt majd albérletet a berlinieknek”) egyrészt hosszabb, másrészt a betoldás mellett tökéletesen példázza a behelyettesítést is abból a szempontból, hogy – a forrásnyelvi szöveg információtartalmát előrevetítve – forintra átszámított összeget közöl az albérletárakról. Ezen túlmenően konkretizálja is a német címsor tartalmát a város megemlítésével, előrevetítésével.

A szöveg témáját és tartalmát tömören összefoglaló *lead* viszont már a forrásnyelvi szöveg esetében hosszabb. Az igazán érdekes azonban ebben az esetben a magyar *lead* második mondata: „A cég Budapesten is versenyképes lehetne új projektjével”. Ez ugyanis kiválóan példázza a sajtófordítás egyik jellegzetességét, a kontextualizálást, vagyis azt, hogy a fordító (a célnyelvi szöveg megalkotója) igyekszik még közelebb hozni a forrásnyelvi szöveg témáját a célnyelvi olvasóhoz és – betoldással – gyakorlatilag kiegészíti azt a helyi viszonyokra vonatkozó információkkal. Ezen a ponton jól nyomon követhető az önálló cikkírás és a fordítás, az újságírói és a fordítói szerep keveredése.

Azt az információt egyébként, hogy a magyar szöveg a fent említett német nyelvű szöveg fordítása – ha úgy tetszik, adaptálása –, a célnyelvi változat *lead* utáni első mondata tartalmazza („ahogy azt Jörg Michalek, a cég ingatlankezeléssel megbízott menedzserre a Welt német napilapnak elmondta”). Ahogyan azonban van Doorslaerra hivatkozva már korábban írtam, jelen esetben is igaz az, hogy a célnyelvi szöveg több különböző forrásra épül. Ez a tény legalább két ponton igazolható a magyar szövegben, amelyek közül mindkettő betoldást is jelent. Egyrészt a német eredeti nem tartalmazza a következő információt: „Az Aldi nem zárja ki, hogy a kialakításra kerülő ingatlanokban óvoda vagy idősotthon is működjön”. Egy rövid internetes keresés alapján azonban több olyan találat is fellelhető, amelyben megtalálható az erre vonatkozó információ. Ezek közül talán a legérdekesebb és legfontosabb a *Die Zeit* című országos német hetilap internetes felületén, a gazdasági rovatban jelent meg szintén 2018. január 31-én, mindössze 1 841 leütésnyi terjedelemben (Die Zeit 2018). Ebben megtalálható

egy, a fenti információtartalommal rendelkező mondat („Studentenwohnungen und sozialer Wohnungsbau seien genauso denkbar wie Räume für Kindertagesstätten und Pflegeheime” [A diáklakásokon és a szociális lakásépítésen kívül elképzelhető óvodák és idősotthonok kialakítása is]).

A másik pont a célnyelvi szövegben, amely arra enged következtetni, hogy más forrást is felhasznált a fordító-újságíró, az utolsó bekezdés. Ez ugyanis némi háttérismerettel látja el a magyar olvasót a szóban forgó cégről, ezen túlmenően pedig megint csak magyar kontextusba helyezi a témát: „A projektet az Aldi Nord indítja. A diszkontot alapító Albrecht testvérek felosztották egymás között Németországot. Északon a puritánabb protestáns ízlésre célozva hozták létre az Aldi Nord hálózatot, délen a barokkosabb katolikus igényekre lönek. A külföldi terjeszkedésnél a helyi piac ismeretében engedték át egymásnak az országokat, Magyarországon tehát a ’Süd’ van jelen, és nem az ingatlanfejlesztésbe kezdő ’Nord’”.

A címhez hasonló behelyettesítést és további betoldást láthatunk a célnyelvi szöveg harmadik, leghosszabb bekezdésében is. Míg a német forrás csupán annyit állapít meg, hogy: „Denn die Wohnungen werden zu vergleichsweise günstigen Preisen vermietet” [Hiszen a lakásokat viszonylag kedvező áron adják bérből], addig a magyar változat megint csak átülteti a forrásnyelvi szöveg információtartalmát a magyar viszonyokra: „Ez alulmarad a berlini átlagtól, hangsúlyozza a cég. Hozzátehetjük: Budapesten is találnának bérlőt ezen az árfekvésen”. Ráadásul a fordító-újságíró ebben az esetben még explicit formában ki is emeli („hozzátehetjük”), hogy ő – illetve a magyar sajtóorgánium – egészíti ki a rendelkezésre álló információt a saját meglévő tudásával, háttérismeretével. Hasonló műveletek valósulnak meg továbbá a harmadik bekezdésben két helyen is, amikor a fordító ismét átszámítja a bérleti díjakat forintösszegekre.

A szakirodalom alapján bemutatott másik jellemző szövegátalakítási művelet, a kihagyás (törlés) már a korábban közölt terjedelem alapján is egyértelműnek tűnik. Ha pontosabban szemügyre vesszük a forrás- és a célnyelvi változatot, akkor számos olyan információ is fellelhető a német eredetiben, amely hiányzik a magyar szövegből. Ilyenek például az alábbiak: más fejlesztők eddig kudarcot vallottak hasonló projektek során; a bejelentésre múlt szerdán került sor; ennek során két kísérleti projektet mutatott be a cég Berlinben; a régi áruházakat lebontják, és új, modern épületeket húznak fel helyettük; Berlin lakossága rendkívül gyorsan növekszik; a 300 000 fős növekedés megfelel egy németországi nagyváros lakosságának; a fővárosi fogadtatás rendkívül kedvező; stb.

A fenti kihagyások okát olvasóként, kívülállóként természetesen csak találgathatjuk. Az online megjelenés következtében terjedelmi oka nem lehet, ellenben megfelelő magyarázatot kínálhatnak például az olyan szövegen kívüli tényezők, mint a szerkesztőségi utasítások, irányelvek, a más, ráadásul nem szomszédos országból származó és magyar viszonylatban egyelőre nem feltétlenül releváns téma, de még az olyan tényezők is, mint a cikk lefordítására, megírására rendelkezésre álló időkorlát, vagy éppen az olvasók által jellemzően az ehhez hasonló cikkekre fordított idő és erőfeszítés.

Jól nyomon követhető a sajtófordítási példa kapcsán a szövegátalakítás típusán belül az információ átrendezésének művelete is, amely szintén több ponton megvalósul a fordításban. Így például a magyar változat *lead* utáni első mondata – egy szó szerinti idézet – a forrásnyelvi szövegben csak a harmadik bekezdésben található. A második

magyar bekezdés információtartalma (a berlini S-Bahn gyűrűn belüli telkekről van szó) a német szövegben az összesen tizenhárom bekezdésből csak a nyolcadikban található meg. De fordított irányban is találunk példát az információ átrendezésére, hiszen az, hogy a cégen belül az „Aldi Nord” indítja az említett projektet, a német eredetiben már az első bekezdésben kiderül, míg a fordított változatban ezt csak a legutolsó bekezdésben említi és világítja meg jobban a fordító-újságíró.

A szakirodalmi áttekintés kapcsán bemutatott többi művelet is megjelenik a kiválasztott konkrét példában. Egy egymondatos, önálló bekezdést alkot például a magyar változatban a következő megállapítás: „Nem mellékesen törzsvásárlókat is telepítenek így áruházaikhoz.” Ezt az információt a forrásnyelvi szöveg kizárólag implicit módon tartalmazza, így magyarázó betoldásnak, kommentálásnak minősül a célnyelvi változatban. Ugyanebbe a kategóriába sorolható az alábbi célnyelvi megállapítás is: „Ezek tehát viszonylag jó közlekedést nyújtanak a német fővároson belül.”

Megjelenik a korábban említett teljes kihagyás mellett az összefoglalás és általánosítás is, például az alábbi megállapítás kapcsán: „A cégnél úgy számolnak, hogy a következő 12 év alatt további 300 ezer ember költözik majd Berlinbe. Az ő igényeik kiszolgálására készülnek fel.” Végül pedig ne feledkezzünk meg a teljes fordításról sem. Ez többek között a szó szerinti idézet esetében jelenik meg a két vizsgált szöveg vonatkozásában („Grundstücke einstöckig zu bebauen ist eigentlich Flächenverschwendung“ – „Helypazarlás építési telkekre földszintes tömböket felhúzni”). Ez nyilvánvalóan jelzésértékű, hiszen egyrészt ez a megoldás pontosan, kommentár és magyarázat nélkül közvetíti az eredeti információtartalmat. Másrészt azért is különösen fontos, mert szó szerinti idézet esetében nem adhat a fordító olyan gondolatokat – sőt szavakat – a nyilatkozó szájába, amelyeket az nem mondott. Ezen túlmenően pedig a szószerintiség – az összefoglalással, általánosítással ellentétben – erősíti az autentikusságot, a tényszerűséget is, súlyt ad a cikkben közölteknek.

Összegzés

A vizsgált rövid esettanulmány egyrészt alátámasztja Pym megállapításait a szövegátalakítás megoldási stratégiájával kapcsolatban, vagyis hogy a fordító formai és tartalmi – és az egész szöveget érintő – szinten egyaránt töröl, aktualizál vagy betold a forrásnyelvi szöveghez képest. Valóban a legkiterjedtebb fordítói beavatkozást mutató, legkomplexebb típusról van szó, amely együtt jár például a szöveg sűrűségének megváltoztatásával is. Másrészt jól kirajzolódnak az elemzett forrás- és célnyelvi szöveg vonatkozásában a sajtófordítással foglalkozó szakirodalomban említett eljárások, stratégiák, amelyeket az újságíró-fordítók követnek a célnyelvi változat megalkotásakor.

A német–magyar nyelvirányban ismertetett példa bemutatja a sajtófordítás műfajának jellegzetességeit is: így például azt, hogy – legalábbis az eddig rendelkezésre álló nemzetközi kutatások alapján – alacsony a professzionális nyelvi közvetítők aránya, és jellemzően újságírók végzik a fordítási feladatokat; hogy a sajtófordítás megfosztja a forrásnyelvi szöveget annak primátusától; hogy elmosódik a határ a forrás- és célnyelvi szöveg között, stb. (Zachar 2017, 2018).

A bemutatott példa igazolja Pym utolsó, nyolcadik megoldási típusának jogosultságát és szükségességét a korábbi (főként a Vinay és Darbelnet, illetve Klauudy nevéhez

fűződő) rendszerekhez képest. Ezzel együtt további kérdéseket vet fel, és rávilágít arra is, mennyire kevés kutatás áll még rendelkezésre magyar nyelven a sajtófordítással kapcsolatban. Magyar viszonylatban a sajtófordítási kutatások eddig szinte kizárólag a szövegnyelvészetre, ezen belül is a műfajkutatásra (Károly 2007), a kohéziós eszközökre (Károly et al. 2012) és a retorikai struktúrára (Károly 2013), illetve másrészt a politikai diskurzuselemzésre (Bánhegyi 2012a és 2012b) és a politikai kommunikáció manipulációjának kérdéseire (Bánhegyi 2013) fókuszáltak, eszközként tekintve a sajtószövegekre, a sajtófordításra. Az általam vizsgált rövid esettanulmány is indokolja azonban, hogy kutatásunk tárgyává tegyük magát a sajtófordítást, annak folyamatait és körülményeit.

Az ismertetett példa felveti annak szükségességét, hogy megvizsgáljuk: kik végzik ma Magyarországon és milyen formában a sajtóanyagok, illetve hírek fordítását, amely nagy súllyal van jelen a hírügynökségeknél és az egyes médiumoknál. Képzett fordítóról van-e szó, vagy – a nemzetközi kutatásokat igazolva – inkább a hivatásos újságírók egyik részfeladatáknak tekintenek ma Magyarországon a médiában zajló fordítási tevékenységre? Ha az előbbi eset forog fenn, mennyiben segítik őket a mindennapi munka során az oktatásban tanult (sajtó-)fordítási ismeretek? Ha utóbbi, akkor kapnak-e bármiféle utasítást, segítséget, útmutatást a fordítási (rész-)tevékenységgel kapcsolatban, és ha igen, milyen formában? Végül magyarázatot adnak-e ezek az utasítások például a fenti esettanulmány során tapasztalt kihagyásokra? Mindezek alaposabb feltérképezése és elemzése felvázolja az előttünk álló további lehetséges kutatási irányokat.

IRODALOM

- Bani, S. (2006): An analysis of press translation process. In: Conway, K. – Bassnett, S. (eds.) *Translation in Global News – Proceedings of the conference held at the University of Warwick, 23 June 2006*. Coventry: University of Warwick, Centre for Translation and Comparative Cultural Studies, 35–45.
- Bánhegyi Mátyás (2012a): A fordításközpontú diskurzus-társadalom hatásmodell gyakorlati alkalmazása. 1. rész. *Fordítástudomány* 13/2, 37–55.
- Bánhegyi Mátyás (2012b): A fordításközpontú diskurzus-társadalom hatásmodell gyakorlati alkalmazása. 2. rész. *Fordítástudomány* 14/1, 69–81.
- Bánhegyi Mátyás (2013): Politikai manipuláció és/vagy fordítástudomány. A fordításközpontú politikai tömegkommunikációs modell elméleti alapjai. In: Klaudy Kinga (szerk.) *Fordítás és tolmácsolás a harmadik évezred elején. 40 éves az ELTE BTK Fordító és Tolmácsképző Tanszéke*. Budapest: Eötvös Kiadó, 77–93.
- Bene Zoltánné (2013): *Médiaelmélet*. http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/MediaelméletV2/ii22_a_kapur_fogalmnak_kialakulsa.html (Letöltve: 2016. 05. 26.)
- Bielsa, E. (2007): Translation in global news agencies. *Target* 19/1, 135–155.
- Bielsa, E. – Bassnett, S. (2009): *Translation in Global News*. London & New York: Routledge.
- Gambier, Y. (2006): Transformations in International News. In: Conway, K. – Bassnett, S. (eds.) *Translation in Global News – Proceedings of the conference held at the University of Warwick, 23 June 2006*. Coventry: University of Warwick, Centre for Translation and Comparative Cultural Studies, 9–21.
- Gambier, Y. (2010): Public Communications: Beyond Boundaries. In: Schäffner, Ch. – Bassnett, S. (eds.) *Political Discourse, Media and Translation*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing. 233–242.

- Hu, G. (2003): Translation as *adaptation and selection*. *Perspectives: Studies in Translatology* 11/4, 283–291.
- Hursti, K. (2001): An insider's view on transformation and transfer in international news communication: An English-Finnish perspective. *The Electronic Journal of the Department of English at the University of Helsinki*. 1. <http://blogs.helsinki.fi/hes-eng/volumes/volume-1-special-issue-on-translation-studies/an-insiders-view-on-transformation-and-transfer-in-international-news-communication-an-english-finnish-perspective-kristian-hursti/> (Letöltve: 2016. 05. 26.)
- Jenei Ágnes (2001): Miből lesz a hír? *Médiakutató* 2001/3, 22–40.
- Károly Krisztina (2007): *Szövegtan és fordítás*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Károly Krisztina – Ábrányi Henrietta – Kovalik Deák Szilvia – Laszkács Ágnes – Mészáros Andrea Éva – Seresi Márta (2012): Szövegkohézió és sajtófordítás: Kohéziós eltolódások a hírszövegek magyar–angol fordításában. *Fordítástudomány* 14/2., 30–67.
- Károly Krisztina (2013): A retorikai struktúra műfaji szempontú elemzésének módszereiről a magyar–angol sajtófordításban. *Fordítástudomány* 15/1, 5–31.
- Klaudy Kinga (1994): *A fordítás elmélete és gyakorlata*. Budapest: Scholastica.
- Matsushita, K. (2014): Risk management as a theoretical framework for analyzing news translation strategies. *Invitation to Translation Studies* 12, 83–96.
- Palmer, J. (2009): News gathering and dissemination. In: Baker, M. – Saldanha, G. (eds.) *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. 2nd edition. London – New York: Routledge, 186–189.
- Postolea, S. (2015): Translating World News. The Language of International Relations in Newspaper Articles. In: *Year-Book of "Petre Andrei" University of Iasi*. Iasi: Lumen Publishing, 57–70.
- Pym, Anthony (2017a): *A typology of translation solutions*. http://usuaris.tinet.cat/apym/on-line/training/2017_solutions_revised.pdf (Letöltve: 2018. 03. 19.)
- Pym, Anthony (2017b): *A typology of translation solutions for Spanish-English*. http://usuaris.tinet.cat/apym/on-line/training/2017_typology_spanish.pdf (Letöltve: 2018. 03. 19.)
- van Doorslaer, L. (2010): Journalism and Translation. In: Gambier, Y. – van Doorslaer, L. (eds.) *Handbook of Translation Studies*. Vol. 1. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Vinay, J.-P. – Darbelnet, J. (1995): *Comparative Stylistics of French and English. A Methodology for Translators*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Zachar Viktor (2013): Valós fordítási feladatok, valós fordítási problémák – Műfajok és feladattípusok az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszék mesterképzésén. In: Dróth Júlia (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás*. Gödöllő: Szent István Egyetem, 23–30.
- Zachar Viktor (2017): Sajtófordítás a fordításoktatásban. *Fordítástudomány* 19/1, 101–118.
- Zachar Viktor (2018): Sajtó és fordítás. In: Robin Edina – Zachar Viktor (szerk.): *Fordítástudomány ma és holnap*. Budapest: L'Harmattan Kiadó, 192–204.

FORRÁSOK

- Die Welt (2018): <https://www.welt.de/finanzen/immobilien/article173047336/Aldi-baut-Wohnungen-Der-Discounter-wird-jetzt-zum-Vermieter.html> (Letöltve: 2018. 03. 19.)
- Die Zeit (2018): <http://www.zeit.de/wirtschaft/unternehmen/2018-01/immobilienmarkt-aldi-berlin-sozialwohnungen> (Letöltve: 2018. 03. 19.)
- HVG (2018): http://hvg.hu/gazdasag/20180203_Az_ALDI_uj_projektje_65_ezer_forintert_nyujt_majd_alberletet_a_berlinieknek (Letöltve: 2018. 03. 19.)

1. sz. függelék: A forrásnyelvi német szöveg

Jetzt kommt die Billig-Wohnung von Aldi

Der Discounter will in Berlin bis zu 2000 Wohnungen bauen und vermieten, zu Preisen von maximal zehn Euro pro Quadratmeter – eine Aufgabe, an der andere Entwickler krachend scheitern. Allerdings hat Aldi einen Vorteil.

Ein Discounter wird zum Großbauherrn: In den nächsten Jahren will Aldi Nord bis zu 2000 Wohnungen in Berlin errichten, teilte das Unternehmen am Mittwoch mit. Das Besondere dabei: Die geplanten Mehrfamilienhäuser sollen auf zentral gelegenen Grundstücken in der Innenstadt gebaut werden, auf denen bereits Aldi-Märkte stehen.

Diese alten Märkte werden abgerissen, neu gebaut und um darauf liegende mehrstöckige Wohnblöcke ergänzt. Auf Projektskizzen sind simple, aber moderne Bauten mit einem großzügigen Discounter im Erdgeschoss zu sehen. Und, typisch für den Discounter: Die Wohnungen sollen günstig vermietet werden.

„Grundstücke einstöckig zu bebauen ist eigentlich Flächenverschwendung“, sagte Jörg Michalek, Geschäftsführer der Aldi Immobilienverwaltung, bei der Vorstellung zweier Pilotprojekte in Berlin. Berlin wachse extrem schnell, bis 2030 werde die Bevölkerungszahl um weitere 300.000 Einwohner steigen, lauten die Prognosen. „Das ist im übrigen Deutschland eine ganze Großstadt“, so Michalek. Die Verdichtung der Wohnbebauung in der Innenstadt sei eine Möglichkeit, die zusätzliche Nachfrage nach Wohnraum zu decken.

In den Stadtbezirken der Hauptstadt zeige man sich begeistert von dem Vorhaben, sagte der Aldi-Nord-Manager. Denn die Wohnungen werden zu vergleichsweise günstigen Preisen vermietet. Geplant ist ein Sozialwohnungsanteil von 30 Prozent. Diese sollen zu 6,50 Euro pro Quadratmeter netto kalt vermietet werden. Aber auch die anderen Wohnungen werden mit einem Preisdeckel versehen: Mieten von höchstens zehn Euro netto kalt werden verlangt.

Für viele andere Wohnungsbauer müsste sich das wie ein Schlag ins Gesicht anfühlen. Denn seit Jahren beklagt die deutsche Immobilienbranche hohe Bau- und Grundstückskosten, komplizierte Bauregeln und schleppende Genehmigungsverfahren. Unter diesen Umständen sei preisgünstiges Bauen und Vermieten kaum noch möglich, heißt es stets. So starten die meisten frei finanzierten Neubauprojekte in den Großstädten auch bei mindestens zwölf Euro pro Quadratmeter. Kreative Lösungen mit Mischnutzung und niedrigen Mieten oder Kaufpreisen sind die absolute Ausnahme.

„Wir können eben rechnen“

Aldi zeigt nun, dass es offenbar doch anders geht. „Wir können eben rechnen“, sagte Michalek. Auch über langsame Genehmigungsverfahren könne man sich nicht beklagen. Im Gegenteil: Der Bauantrag sei zügig bearbeitet worden, sagte der Manager, und der erste Bau im Stadtteil Lichtenberg könne bereits im Laufe des nächsten Jahres fertiggestellt werden.

Bei diesem ersten Projekt sollen etwa 50 Wohnungen entstehen, bei einem weiteren in Berlin-Neukölln weitere 50 Einheiten, in unterschiedlichen Größen und Zuschnitten. Weitere 15 Standorte befinden sich in konkreter Planung. Insgesamt seien 2000 Wohnungen in der Hauptstadt auf etwa 30 Discountermärkten möglich.

Tatsächlich werden sich fast alle Neubauten sogar innerhalb des S-Bahn-Rings befinden – einer bei vielen Wohnungssuchenden in Berlin berüchtigten und unüberwindbaren Preisgrenze. Innerhalb dieser Zone bieten andere private Vermieter selbst im Bestand kaum noch Wohnungen für weniger als zwölf oder gar 14 Euro an.

In jedem Fall müssten die vorhandenen Discountgebäude aber zunächst abgerissen werden, sagte Michalek. „Sie können auf einem Aldi heutigen Standards keine Wohnungen bauen, das geht statisch nicht“, erläuterte der Manager.

Aldi wäre allerdings nicht Aldi, wenn hinter alldem nicht ein lohnendes Geschäft stünde: Die neu errichteten Märkte unter den Mietwohnungen werden viel größer als die bisherigen. Bei den beiden Pilotprojekten werden also aus 800 Quadratmeter Ladenfläche rund 1200 Quadratmeter. Das bedeutet ein größeres Sortiment, mehr Kunden, mehr Umsatz – eine Mischkalkulation, die allerdings auch andere Projektentwickler anstellen könnten.

Aldi besitzt die Grundstücke schon seit Ewigkeiten

Über Bau- und Investitionskosten – ebenfalls typisch Aldi – wollte man allerdings nichts sagen. Der Discounter profitiert zudem davon, dass die Grundstücke bereits seit Langem im Unternehmensbesitz sind und er damit im Gegensatz zu anderen Entwicklern nicht die heutigen Mondpreise zahlen muss.

Die Grundstücke bleiben im Aldi-Besitz. Nur ob man auch direkt selbst vermiete oder das Vermietungsgeschäft an einen Profi abgebe, sei noch offen. Dass bei dem ganzen Umbau viele vorhandene Parkplätze verloren gehen, stört den Discounter nicht: „Es gibt in Berlin einen Trend zur fußläufigen Kundschaft“, sagte Michalek. Also würden sowieso weniger Flächen für Autos benötigt.

Grundsätzlich könne man sich auch vorstellen, in anderen Städten die Marktflächbauten durch Discounter-Wohnungs-Kombinationen zu ersetzen. Dafür allerdings müsse die Bevölkerungszahl signifikant zunehmen, sagte Aldi-Nord-Sprecher Florian Scholbeck. Eine Voraussetzung, die das Ruhrgebiet beispielsweise zurzeit nicht erfülle. In Hamburg dagegen sei die Situation anders. Und in München stellte Aldi Süd vor Kurzem bereits ein Pilotprojekt fertig. „Wir schließen nicht aus, dass wir auch in anderen Ballungszentren Wohnungen bauen“, sagte Michalek.

2. sz. függelék: A célnyelvi magyar szöveg

Az Aldi új projektje: 65 ezer forintért nyújt majd albérletet a berlinieknek

Kétezer lakást épít meglévő áruházai tetejére az Aldi Berlinben. A cég Budapesten is versenyképes lehetne új projektjével.

Helypazarlás építési telkekre földszintes tömböket felhúzni - döbönt rá az Aldi, ahogy azt Jörg Michalek, a cég ingatlankezeléssel megbízott menedzserre a Welt német napilapnak elmondta. Az ötlet innentől kézen fekvő: a diszkontlánc a meglévő áruházai felé húzna fel bérlakásokat.

A projektet Berlinben indítják, ahol összesen 2000 lakást terveznek kialakítani az S-Bahn-gyűrűn belüli áruházai tetején. Ezek tehát viszonylag jó közlekedést nyújtanak a német fővároson belül.

Az Aldi a kialakított lakások 30 százalékát olyan feltételekkel akarja kiadni, mint amit szociális kérvényre a helyi önkormányzat is biztosít. Ez négyzetméterenként 6,5 eurót jelent rezszi nélkül. Egy 32 négyzetméteres ingatlan forintra átszámítva 65 ezer forintba kerülne havonta. A többi lakás 10 euróért adná négyzetméterenként az Aldi, ami kerekén 100 ezer forint lenne a 32 négyzetméteres lakásra. Ez alulmarad a berlini átlagtól, hangsúlyozza a cég. Hozzátehetjük: Budapesten is találnának bérlőt ezen az árfekvésen.

Az ALDI nem zárja ki, hogy a kialakításra kerülő ingatlanokban óvoda vagy időotthon is működjön. A cégnél úgy számolnak, hogy a következő 12 év alatt további 300 ezer ember költözik majd Berlinbe. Az ő igényeik kiszolgálására készülnek fel.

Nem mellékesen törzsvásárlókat is telepítenek így áruházaihoz.

A projektet az Aldi Nord indítja. A diszkontot alapító Albrecht testvérek felosztották egymás között Németországot. Északon a puritánabb protestáns ízlésre célozva hozták létre az Aldi Nord hálózatot, délen a barokkosabb katolikus igényekre lőnek. A külföldi terjeszkedésnél a helyi piac ismeretében engedték át egymásnak az országokat, Magyarországon tehát a «Süd» van jelen, és nem az ingatlanfejlesztésbe kezdő „Nord”.